

СИСТЕМНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

У статті виявлено шляхи відродження та подальшого розвитку підприємств легкої промисловості. Визначено фактори збалансоване функціонування яких позитивно впливає на процес створення конкурентних переваг. Наведено систему ланцюгів цінностей підприємств легкої промисловості.

In the article the ways of revival and subsequent development of enterprises of light industry are considered. Certainly factors the balanced functioning of which positively affects the process of creation of competitive edges. The system of chains of values of enterprises of light industry is resulted.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Криза – це обумовлений протиріччями в розвитку суспільства дисбаланс економічного життя, який супроводжується безробіттям і зубожінням населення.

Світова криза вимагає від України визначення пріоритетних напрямків діяльності з метою мінімізації економічних та соціальних наслідків. Тому особливого значення набуває наповнення внутрішнього споживчого ринку товарами вітчизняного виробництва, забезпечення зайнятості населення.

Світовий досвід виведення економіки країни з кризи доводить доцільність надання статусу ключової галузі саме легкій промисловості. Зокрема, в Японії у повоєнні роки основний акцент було зроблено саме на вдосконалення обробної промисловості. Статус ключових галузей поступово переходив від текстильної промисловості, яка характеризується швидким обігом капіталу, до машинобудування [1,с.27].

Не зважаючи на кризу, бразильська текстильна промисловість зберегла своє значення і посідає 7-е місце у світі серед найбільших виробників текстилю. Щорічний обсяг експорту бразильського текстилю складає 1,3 млрд. дол. Всупереч труднощам тут було створено додатково близько 120 тис. робочих місць. Текстильний сектор промисловості складається з 30 тис. компаній, у яких працює близько 1,5 млн. осіб. За даними Інституту досліджень і промислового маркетингу у 2003 р. оборот текстильної промисловості склав понад 4% ВВП і 10,6% промислового валового національного продукту. Найближчою метою є збільшення частки бразильського текстилю на світовому ринку з 0,4% до 1%. Для цього планується вкладати великі кошти в навчання персоналу, технологію і машинобудування, а також у просування продукції, збільшивши щорічні інвестиції в текстильний сектор до 1 млрд. дол. Приклад Бразилії свідчить про доцільність не тільки збереження, але й збільшення частки продукції на світовому ринку, щоб успішно протистояти кризі [2,с.38].

Легка промисловість належить до провідних галузей у багатьох країнах світу. У середньому в країнах ЄС частка легкої промисловості становить 6,5%, у світі – 7,8%. Зокрема, у Німеччині, Франції, США питома вага галузі становить 6 – 8%, в Італії – 12%. Водночас в Україні частка легкої промисловості у структурі промислового комплексу за роки незалежності знизилась з 10,8% у 1990 році до 1,0% у 2007 році [3;4,с.358-390]. Такий стан слід розцінювати як катастрофічний, який не враховує стратегічного значення галузі щодо задоволення не тільки первинних потреб людини, але й безпеки країни.

Підприємства легкої промисловості у 2007 році порівняно з 1990 р. зазнали значних втрат: виробництво найважливіших видів продукції галузі скоротилось у 5,75 – 104,33 рази (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво найважливіших видів легкої промисловості на одну особу
[5,с.178-180;6,с.10-13]

Продукт	1990р., СРСР	2007	2007 порівняно з 1990 р., разів скорочення	Раціональні норми споживання	Задоволення раціональних норм споживання у 2007 р., %
Тканини всього, м ²	44,16	2,5	17,66	58,0	4,31
в т.ч. бавовняні	27,18	1,1	24,71	37,4	2,94
вовняні	2,44	0,2	12,2	5,12	3,91
лляні	3,13	0,03	104,33	5,18	0,58
Панчішно- шкарпеткові вироби, пар	7,47	1,3	5,75	10,0	13,0
Трикотажні вироби, шт.	6,69	0,1	66,90	3,7	2,70
Взуття, пар	2,92	0,5	5,84	4,2	11,90

Таке скорочення не враховує потреби споживачів, а також раціональних норм споживання відповідних товарів широкого вжитку.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку обсяг виробництва продукції текстильної промисловості у світі складає 1400 млрд. доларів США, що перевищує обсяги виробництва машинобудування, воєнно-промислового комплексу, хімічної промисловості [7, с.84]. Споживання текстильних виробів на душу населення в США складає 35 кг щороку, у Західній Європі – 20 кг, у регіонах з великою чисельністю населення, таких як Китай, Індія і Південно-Східна Азія – 3-10 кг.

Пріоритетність легкої промисловості для економіки країни визначається такими чинниками:

- великою ємністю внутрішнього ринку – в середньому 40-50 млрд. грн. щорічно;
- високим рівнем доданої вартості – до 50%;
- споживанням вітчизняних ресурсів – шкірсировини, вовни, льону, хімічних матеріалів;
- низькою енергоємністю виробництва – у середньому 1-3% валових витрат та незначним впливом на екологію;
- забезпеченням значної кількості висококваліфікованих робочих місць в усіх регіонах України [8,с.5];
- швидким обігом капіталу.

Оскільки підприємства легкої промисловості мають виробничі потужності, кваліфікований персонал та ємний внутрішній споживчий ринок, то для виведення економіки з кризи необхідно створити умови для їх відродження.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно виявити основні перешкоди розвитку, весь комплекс чинників, які призвели до занепаду галузі.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Останнім часом знову почали приділяти увагу дослідженню можливостей легкої промисловості України. Так, А.П. Гречан досліджувала теоретичні аспекти інноваційної моделі розвитку легкої промисловості [9,с.168-190]. О.І. Лабурцева розглядала теоретико-методологічні засади маркетингового управління як засобу активізації підприємництва у легкій промисловості України [10,с.35-180]. О.Б. Наумов висвітлив стратегію розвитку сировинної бази для текстильної промисловості [11,с.48-112]. В.С.Сніговий дослідив можливості вирощування бавовни на півдні України [12,с.58-180].

Проте питання системного вирішення проблем відродження та подальшого розвитку

галузі залишаються відкритими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Метою статті є виявлення шляхів відродження та подальшого розвитку підприємств легкої промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. До складу легкої промисловості входять 17 підгалузей (бавовняна, вовняна, льняна, трикотажна, хутряна, шовкова, виробництво іграшок, швейна, взуттєва, шкіряна, виробництво штучних шкір, фарфоро-фаянсова, текстильно-галантерейна тощо). Провідна роль належить текстильній та швейній промисловості.

Проаналізуємо місце та взаємозв'язки підприємств легкої промисловості за допомогою системи ланцюга цінностей М. Портера [13, с. 221].

З рис. 1 витікає комплекс чинників, які призвели до занепаду легкої промисловості України:

- відсутність сировинної бази. В Україні не вирощують бавовну. Занепадає льонарство, вівчарство, хімічна промисловість, виробництво шовку;
- висока ресурсомісткість продукції, зношене обладнання, застарілі технології, які призводять до високого рівня витрат, що робить вітчизняну продукцію не конкурентоспроможною на ринку;
- насиченість ринку дешевими товарами іноземного походження;
- незбалансованість виробничих можливостей підприємства та обсягів збуту, виробничо-збутова орієнтація організаційної структури, помилки у визначенні сегментів та цільових ринків, недостатнє знання можливих ринків та потреб своїх потенційних покупців;
- низька платоспроможність населення у зв'язку зі збільшенням витрат населення на продукти харчування, комунальні та ін. види послуг.

Таким чином, конкурентні переваги неможливо створити, вивчаючи підприємства галузі окремо та враховуючи окремі фактори. Переваги слід формувати у процесі збалансованого та гармонійного функціонування:

- постачальників, що забезпечують фактори виробництва (сировину, матеріали, послуги тощо);
- підприємств легкої промисловості;
- каналів розподілу, завдяки яким продукт потрапляє до споживача,
- споживачів продукту, які використовують його для задоволення певних потреб.

Лише ефективне функціонування кожного учасника системи ланцюга цінностей може гарантувати виживання підприємств легкої промисловості, що підкреслює необхідність використання системного підходу до відродження галузі.

Під системним відродженням підприємств легкої промисловості пропонується розуміти комплекс взаємопов'язаних та стимулюючих заходів, спрямованих на динамічний збалансований розвиток сировинної бази, виробництва галузі, організації торговельного обслуговування, ринкової інфраструктури, що базується на всебічному аналізі та прогнозуванні попиту і споживчої поведінки.

Варто зауважити, що легка промисловість у даний час є ледве не головним «полем битви» між індустріально розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Важливість цієї частини економіки визначається її розмірами – третє місце після туризму та інформаційних технологій [14, с.66]. У таких умовах відродження та подальший розвиток вітчизняних підприємств легкої промисловості можливі лише на інноваційних засадах, тобто на використанні принципово нових прогресивних технологій, організаційно-управлінських систем.

Відродження та розвиток виробництва легкої промисловості ґрунтується на використанні ресурсів сільського господарства. Тому промисловий розвиток можливий за умови синхронного відновлення та розвитку сировинної бази. Найбільш дефіцитним ресурсом для підприємств легкої промисловості стала сировина.

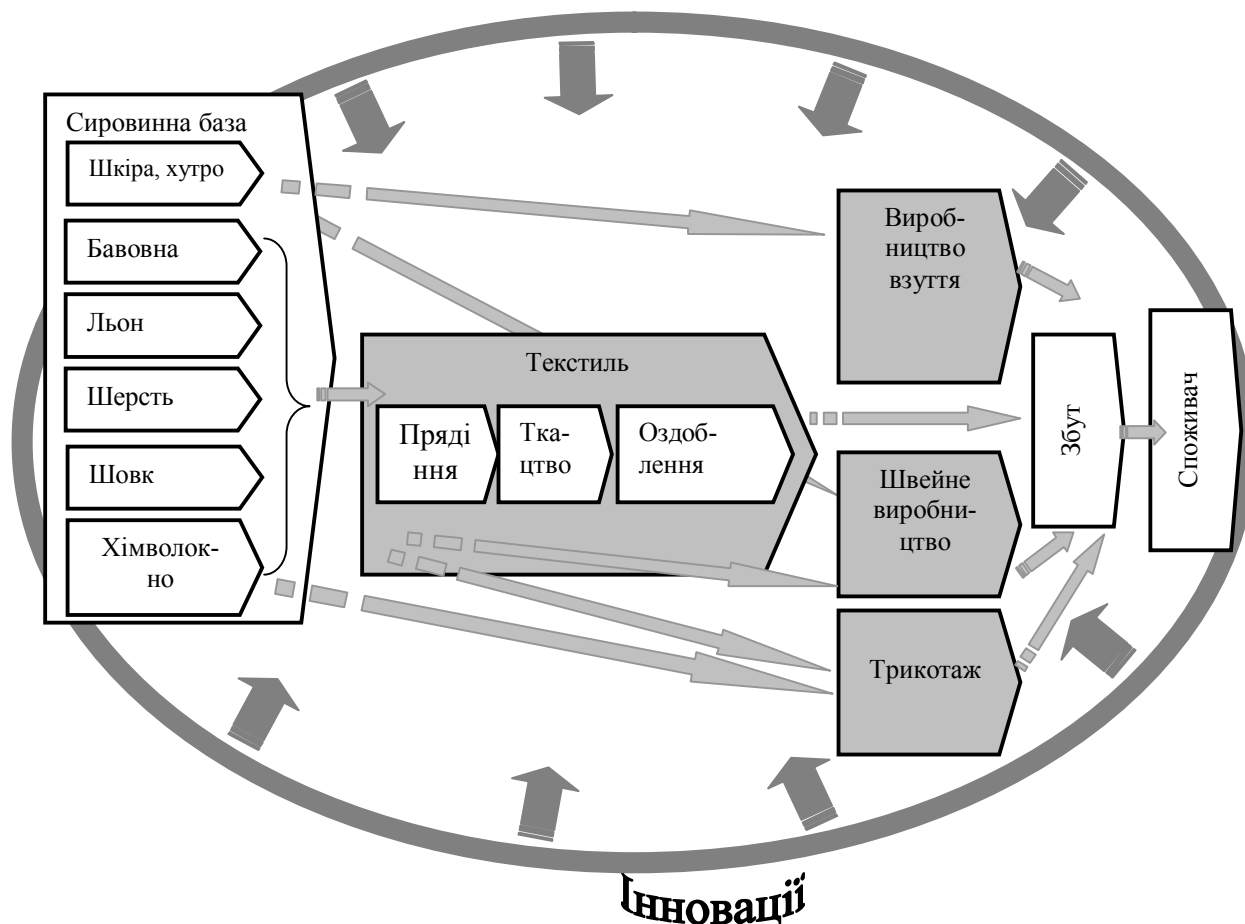

Рис. 1. Система ланцюгів цінностей підприємств легкої промисловості

На даний момент бавовна для України є повністю імпортною сировиною, що слід розглядати як загрозу для ефективного функціонування галузі. Сировина, закуплена за світовими цінами, робить продукцію вітчизняних підприємств неконкурентноспроможною за ціною на світовому ринку, тому створення власної сировинної бази набуває великого значення.

Досвід минулих років показав, що частина степових районів України цілком придатна для бавовносіяння. Сніговий В.С. відзначає, що експериментальні посіви бавовнику у 1995 та 2000 роках у Херсонській, Одеській областях та в Криму підтвердили економічну ефективність вирощування культури, перспективність його розвитку. Так, на незрошуваних землях одержано по 12-16 ц/га, на поливних – 18-24 ц/га бавовни-сирцю. Світова врожайність бавовни-сирцю становить 15 ц/га [15,с.5].

Вітчизняні бавовняні підприємства повинні враховувати можливості використання місцевої сировини – вовни та льону. Тому вирішення дефіциту сировинних ресурсів полягає у виготовленні тканин із катоніну – модифікованого короткого лляного волокна, яке за властивостями близьке до бавовни і може використовуватись для виробництва тканин, трикотажу, вати, нетканих матеріалів, суміші бавовни з льоном або вовною. Відродження вівчарства в Україні сприятиме забезпеченню споживачів одягом, взуттям, м'ясом, сирами, а підприємств галузі – вовною, шкірою, хутром тощо.

Перспективними є сумішеві виробни льону з шовком, вдалі спроби виробництва якого існують у Криму. Так, пропорція льон 70% – шовк 30% забезпечує тканині додаткову легкість і блиск. Вкладення в суміш до 30% катонізованого лляного волокна – моділену дозволяє одержати тканини абсолютно нової якості: м'які, з високою драпірувальністю, підвищеною міцністю на розрив і модним ефектом зовнішнього вигляду – туше.

Використання хімічних волокон значно зменшує витрати бавовни, шерсті, джуту та ін. видів натуральної сировини. Тому альтернативою натуральних волокон є хімічні волокна,

властивості яких можна змінювати у широких межах для використання як у чистому вигляді, так і в сумішах. Перспектива розвитку сировинної бази для підприємств легкої промисловості криється у використанні «інтелектуальних» синтетичних волокон, які поєднуюватимуть найкращі властивості натуральних та хімічних волокон.

Під впливом зазначених технологічних інновацій зменшується споживання багатьох видів сировини, штучні матеріали замінюють натуральні. Тому частка витрат на сировину у собівартості продукції суттєво знизилась. Проте істотно збільшилась частка витрат на енергоресурси.

Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок технологічних інновацій. Зокрема, у ВАТ «Херсонський бавовняний комбінат» використовують «холодні» технології вибілювання. Така інновація дає можливість мінімізувати витрати пероксиду водню та значно знизити деструкцію волокон, а також виключити стадії розшліхтовування і лужного відварювання, що дозволяє не тільки знизити витрати на процес вибілювання, але й скоротити обсяг стічних вод [16, с.55].

У світі відбувається переміщення текстильної промисловості з провідних індустріально розвинених країн до країн, що розвиваються, та нових індустріальних країн (Індія, Індонезія, Туреччина та ін.), де є порівняно дешева робоча сила. Витрати на оплату праці в собівартості тканини в нових індустріальних країнах (НК) складають 2-3%, в США – 20% (маючи тенденцію до зниження за рахунок автоматизації виробництва). Разом із тим розкид погодинної оплати в НК великий: від 0,43 дол. до 6,0 дол. Слід також враховувати, що спостерігається тенденція до збільшення в НК годинної оплати до рівня розвинених країн. У розвинених країнах (США та Італія) середня вартість праці складає 11,37 дол./годину, в Швейцарії, Данії, Бельгії, Японії та Німеччині розкид складає 21,9-27,3 дол./годину [17, с.66].

Вважаємо, що конкурентоспроможність продукції легкої промисловості в майбутньому менше залежатиме від вартості праці, а більше – від її продуктивності, якості, дизайну, швидкості оновлення асортименту, від розвитку послуг з доставки і обслуговування споживачів і маркетингу.

Збільшення продуктивності праці, поліпшення якості, дизайну, підвищення швидкості оновлення асортименту можливі за рахунок удосконалення технології виготовлення продукції та розробки нових технологій.

Складним завданням сьогодні є забезпечення кардинальних змін у прядінні та ткацтві, де основні процеси виготовлення тканин є архаїчними – залишилися майже незмінними з віддалених часів. Так, ткацтво характеризується низькою продуктивністю та великою кількістю підготовчих операцій: перемотуванням пряжі з прядильних поковок на бобини і човникові шпулі; снуванням, шліхтуванням, проборою, під час яких пряжа постійно витягується, втрачає значну частину пружних властивостей.

Сучасні технології виготовлення пряжі мають також багато недоліків:

- складність та парадоксальність технології;
- велика кількість переходів, що викликає трудомістке транспортування напівфабрикатів і тари (полотен, стрічки, рівниці, тазів, катушок, шпуль, патронів, корзин) від машини до машини. Весь процес прядіння (від паки бавовни до пряжі) складається майже з шести тисяч трудових операцій;
- періодичні перерви в роботі обладнання через знімання виробленої продукції, а також для ліквідування обривів ниток, які знижують коефіцієнт використання машин і збільшують нерівність пряжі під час зупинки та запуску устаткування;
- погіршення фізико-механічних властивостей напівфабрикатів, які знаходяться на стадії незавершеного виробництва через висушування, порушення умов транспортування, зберігання тощо;
- великі габарити обладнання, що вимагає значних виробничих площ;
- велика кількість тари, що знаходиться в обігу через великий обсяг незавершеного виробництва і малий розмір поковок напівфабрикатів і пряжі;

- велика запиленість повітря;
- висока температура і відносна вологість повітря;
- значний шум та велика вібрація машин у виробничих приміщеннях;
- великі витрати рушійної електроенергії. Так, витрати на одного робітника в прядінні більше, ніж у галузях машинобудування: важкому – на 11%, автомобільному і тракторному – на 47%.

Тому процеси прядіння, ткацтва, оздоблення, пошиття одягу потребують докорінних змін. Однією з принципово нових, ефективних технологій виготовлення одягу майбутнього стане нанесення розчину в електричному полі, що дозволяє відмовитись від багатьох трудо- та енергомістких операцій.

Так, в камеру поміщають манекен відповідного розміру. Завдяки електричному струму на ньому створюють позитивно заряджене електричне поле. З сопел, розташованих навколо манекену, подають негативно заряджений хімічний розчин, який створює покриття. Далі отримане покриття оббризкують розчином барвнику та оздоблювальних препаратів. Під дією теплових струменів розчинник випарюється, і виріб відповідного розміру готовий [18,с. 92].

Застосування технологічних інновацій у швейному виробництві Тираспольського ЗАТ “Тиротекс” дозволило скоротити технологічний процес від моменту подання тканини у автомати до виходу першої продукції з 3-5 діб до 15 хвилин за рахунок заміни ручних операцій, складування, транспортування лініями для пошиття простирадл (прямих та з резинкою), наволочок, підодіяльників, автоматичними лініями для їх складування, вакуумного вивертання наволочок та підодіяльників [19,с.1].

Особливу увагу доцільно приділяти вдосконаленню оздоблювального виробництва, яке забезпечує неповторний зовнішній вигляд продукції та її особливі властивості (відштовхування води, бруду, захист від атмосферних умов, вірусів, ультрафіолетового випромінювання, електромагнітних хвиль, статичної електрики тощо).

Слід створити природний ланцюг: «наука – сільське господарство – первинна обробка – художні розробки – текстильне виробництво – дизайнерські майстерні – швейне виробництво – торговий дім». В якості перспективного напрямку розвитку легкої промисловості країни вважаємо використання кластерного підходу, особливо на базі вітчизняних сировинних ресурсів: льону, шерсті, хімічних волокон та ниток. Створення регіональних кластерів, які об’єднують сільськогосподарських постачальників сировини з текстильними підприємствами на інноваційній основі, дозволить забезпечити внутрішню підтримку підприємств одного з одним, використовувати внутрішні запозичення, що сприятиме диверсифікації та зменшенню ризиків у діяльності такої структури.

Легка промисловість повинна перетворитись на галузь, яка культивуватиме нові, більш високі життєві стандарти, надаватиме споживачам високоякісні модні товари, що в повній мірі враховуватимуть їх індивідуальні запити та ідеї. Для цього слід перманентно моніторити латентний попит населення, швидко задовольняти побажання споживачів у відповідному обсязі, що можливо на основі зближення підгалузей, а також формувати попит, застосовуючи випереджувальне прогнозування потреб на основі вивчення технологічних можливостей.

Забезпечення стійкого збалансованого економічного розвитку та підвищення якості життя населення України вимагає створення умов для зростання інноваційного рівня і конкурентоспроможності виробництва, виходу інноваційної продукції на внутрішній і зовнішній ринки, імпортозаміщення на внутрішньому ринку. Тому ключовими завданнями вдосконалення управління підприємствами галузі є розвиток та активізація інноваційної діяльності, для вирішення яких слід створити підрозділи з інноваційного розвитку.

При Міністерстві промислової політики варто створити консультаційний центр щодо надання інформації для бенчмаркінгового порівняння економічних результатів діяльності підприємств з кращими підприємствами галузі в Україні, за кордоном, про можливість суттєвого поліпшення результатів діяльності за рахунок інноваційно спрямованої діяльності.

Висновки і перспективи подальших розробок. Для виведення економіки України з кризового стану доцільно створити умови для відродження та сталого розвитку легкої промисловості, що дозволить активізувати внутрішній ринок, позитивно вплине на надходження до бюджету та зайнятість населення. Але ці заходи мають носити системний та інноваційний характер: охоплювати відновлення та розвиток сировинної бази, вдосконалення технологій у прядінні, ткацтві, оздобленні, пошитті, збуті.

Стимулюючі дії держави доцільно спрямувати на заохочення випуску інноваційної продукції, розробку та впровадження інноваційних технологій, створення регіональних кластерів.

Література

1. Японские предложения по реформе экономики в Советском Союзе / Под редакцией Хидэдзо Инаба и Сэйдзи Цуцуми. – М.: «Шелковый путь», 1991. – 167 с.
2. Юхина Е.А. Некоторые проблемы мировой текстильной промышленности // Текстильная промышленность. – 2004. – №12. – С. 36-38.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік // Dokument HTML. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Народное хозяйство СССР в 1990 г.: Статистический ежегодник/ Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 752 с.
5. Миколайчук Н.С., Джерелюк Ю.О., Миколайчук М.М. Науково-технічне прогнозування: Навч. посіб. – Херсон: ХНТУ, 2005. – 280 с.
6. Фомин Б.М. Планирование и прогнозирование экономического развития России в рыночных условиях // Текстильная промышленность. – 2004. – №12. – С. 10-13.
7. Наумов О.Б. Стратегія розвитку сировинної бази текстильної промисловості: Навч.посіб. – Херсон: Олді-плюс, 2005. – 384 с.
8. Концепція Державної цільової програми розвитку легкої промисловості на період до 2011 року // Легка промисловість. – 2006. – №3. – С. 5-6.
9. Гречан А.П. Інноваційний розвиток легкої промисловості України: Монографія. – К.:КНУТД, 2004. – 268 с.
10. Лабурцева О.І. Маркетинг і розвиток підприємництва в легкій промисловості України: Монографія. – К.: КНУТД, 2008. – 364 с.
11. Сніговий В.С. Відродження бавовництва на Україні: Монографія. – Херсон: Айлант, 2003. – 172 с.
12. Карлоф Б. Деловая стратегия: Пер. с англ. В.А.Приписнов. – М.: Экономика, 1991. – 239 с.
13. Юхина Е.А. Отступить, чтобы наступать? Влияние современной технологии на производственные затраты // Текстильная промышленность. – 2003. – №10. – С.66-68.
14. Нові економічні та екологічні вирішення у технології підготовки бавовняних тканин / Ксенжук Н.І., В.І. Барановський, С.А. Поліщук, Г.Ф Сльозко.// Легка промисловість. – 2003. – №2. – С.55.
15. Белошапкин Д.Ф. Структурные сдвиги в текстильной промышленности капиталистических стран. Посіб. – М.: Легкая индустрия, 1975. – 118 с.
16. Золотая С.А. Как живешь, новая фабрика? //Гиротекс. – 2007. – №9. – С.1-3.